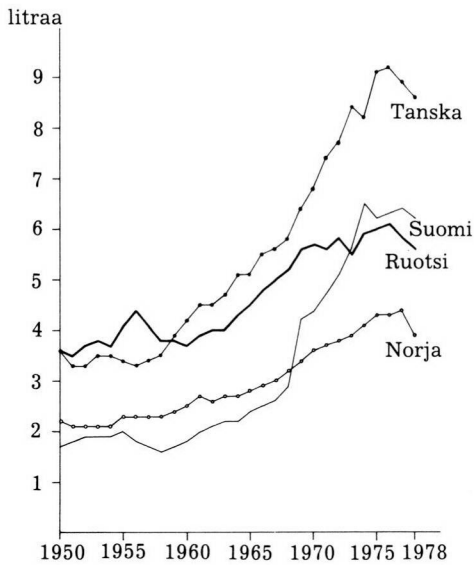

Kuvio 2. Alkoholin kulutus Pohjoismaissa vuosina 1950—1978, litraa absoluuttista alkoholia asukasta kohti

Lähde: 1950—1972 International statistics on alcoholic beverages; 1973—1978 Nordisk alkoholstatistik.

on väärinkäyttöä. Siten Vartiovaaran edeltäjä Tapani Kosonen kirjoitti aikoinaan Helsingin Sanomissa (16. 3. 69): "... eikä yksikään lääkäri suosittele potilailleen vastaanotollaan tai julkisesti tarpeetonta lääkkeiden käyttöä..." Toki voidaan määrittellä lääkärin jokainen päätös "lääketieteelliseksi", mutta tällainen ajatus vie siihen loogiseen johtopäätökseen, ettei lääkäri voikaan tehdä muunnellaisia päätöksiä. Tällainen ajattelu vie siis mahdollisuuksiin. Kirjallisuus onkin täynnä esimerkkejä, jotka tukevat Werkön toteamusta, että psyykenlääkkeitä määrätään arkihuoliin. Uudet tutkimukset vahvistavat tämän: R. Cooperstock ja J. Hill (1982) osoittavat, että bentsodiatsepiinejä käytetään, jotta tulotaisiin paremmin toimeen kanssaihmiesten ja perheen kanssa ja jotta stressi ja työhuolet unohtuisivat.

Pitkään katsottiin, etteivät bentsodiatsepiinit aiheuta riippuvuutta. Nyt on yleisesti hyväksytty, että riski on melkoinen. On myös ryhdytty suhtautumaan yhä varauksellisemmin bentsodiatsepiinien pitkäaikaiskäyttöön, koska lääkinnällinen hyöty monesti vähenee ja koska pitkäaikaiskäytön riskeistä ei tiedetä riittävästi. On myös osoitettu, että esimerkiksi Torontossa bentsodiatsepiinejä on salakaupassa, mikä merkitsee niiden väärinkäyttöä.

Kun tämä on tilanne, joutuu ihmettelemään, mi-

ten valtiollisen lääkekontrollin, lääkärikunnan ja teollisuuden edustajat ovat kaikki torjuneet ajatuksen psyykenlääkkeiden kulutustason alentamisesta. Ja erityisen outoa on, että kaikkien kolmen käsitys perustuu samaan erheelliseen väittämään. Käyttötarkoituksenkaan osalta ei haluta tilanteen tarkistamista; Werkö on siihen tyytyväinen, ja suomalaiset kieltäytyvät tunnustamasta sitä, minkä Werkö myöntää. Kysymys alkoholin ja psyykenlääkkeiden käytön suhteista on vakava, joten olisi hyödyllistä saada lisänäkökohtia niiltä tahoilta, joihin olen edellä viittannut.

Kirjallisuus

Bruun, Kettil & Bomann-Larsen, Petter & Falkum, Eivind & Hansen, Ebba Holme & Hemminki, Elina & Jacobsen, Knut Dahl & Jensen, Thor Øivind & Koskikallio, Ilpo & Lilja, John & Pesonen, Terttu: Läkemedelsfrågan i Norden i ljuset av psykofarmakakontrollen. Stockholm 1982

Cooperstock, R. & Hill, J.: The effects of tranquilization: Benzodiazepine use in Canada. The minister of National Health and Welfare 1982

International statistics on alcoholic beverages. Production, trade and consumption 1950—1972. The Finnish Foundation for Alcohol Studies. Volume 27. Forssa 1977

Nordisk alkoholstatistik 1973—1978.

Kettil Bruun

Informaatio vai arvo?

Pekka Kuusi on teoksessaan "Tämä ihmisen maailma" ottanut käsiteltäväkseen vaikean ja ihmistä kautta aikojen askarruttaneen ongelman: miten selviytyä tässä maailmassa, yksilönä ja lajina. Hän tarjoaa ratkaisuksi ihmisen biologiseen informaatio toimintaan perustuvan "eloonjäämisopin", joka auttaa ihmistä selviytymään evoluutiossa. Keinoksi hän tarjoaa tiedon, informaation, kasvatamisen. Ongelma on ajankohtainen ja tarkoitus hyvä. Keinot ongelman ratkaisemiseksi ovat yhteiskuntatieteilijän ja vastaavat tekijän koulutusta. Tästä syystä voinee ymmärtää, että biologisen ja fysiologisen aineksen käsittely jää yksipuoliseksi. Tämä on, kirjan aiheen ajankohtaisuuden huomiota ottaen, anteeksiannettavaa. Toisaalta puutetta ei silti pidä jättää huomiotta — siltä varalta, että valintoja ihmisen tulevaisuuden suhteen tehtäisiin teoksessa esitetyn ihmiskäsityksen pohjalta.

Teos jakautuu kolmeen hyvin rajattuun osaan, joista ensimmäinen tuo esiin tekijän biologisen pe-

rusotteen aiheeseen, jota seuraavissa kahdessa, ihmisen kulttuurivaiheita ja sopeutumisiongelmiä käsittelevässä, osassa kehitellään edelleen. Täten itse asiassa ensimmäisen osan ”aksiomatiikka” onkin teoksen kriittinen osa; loppu seuraa lähtökohdista itsestään, automaattisesti. On todettava se ilahduttava seikka, että lähtökohdista tälle sinänsä yhteiskuntatieteelliselle teokselle on biologinen ihmiskäsitys. Voi vain odottaa, että biologinen ja fysiologinen ote tervehdyttää sosiologian tutkimusta. Tämä tietysti edellyttää, että biologinen ihmiskäsitys on oikein muodostettu.

Tekijä asettaa ihmiskäsityksessään ihmisen informaatiotoiminnan keskeiseen asemaan. Niinpä hän näkee sen keskeisenä myös evoluutiossa: ”Evoluutio sekä biologisena että kulttuurisena on luonteeltaan nimenomaan informaation testaamista, koettelemista. Itseään lisäävä informaatio on menestyvää, itseään vähentävä informaatio taas on vahingollista. Tässä on evoluution perusluonne ja evoluution perussääntö.” Tähän kirjan perusajatuksen sisältyy merkittävä virhekäsitys informaation luonteesta. Vaikka tekijä viittaa Jacques Monod’n korostamaan sattuman merkitykseen geeniinformaation ja lajien evoluutiossa, hän ei näe sattuman osuutta ihmisten informaatiotoiminnoissa, vaan jättää teemansa kehittelyn kokonaan itse informaation varaan. Informaatio on jo määrittelynsä mukaisesti valinnan tuote ja biologinen valinta sattuman kanavoimien materiaalien varassa, joten informaatio sinänsä ei ole ratkaisevaa evoluutiossa. Monod on tästä tietoinen ja viittaakin tähän tärkeään evoluution lähteeseen biosfäärissä: ”Ja koska ne (mutaatiot) ovat yksinään vastuussa muutoksista geneettisessä viestissä, joka puolestaan on ainoa geneettisten rakenteiden (informaation) säilyttäjä, tämä välttämättä johtaa siihen, että muutos on ainoa luovuuden ja kaiken uuden lähde biosfäärissä.”

Joskin tekijä esittää tämän sitaatin, hän ei ota huomioon sen sisältöä sattuman (mutaation) osalta ja johtuukin tämän vuoksi erheelliseen päätelmään, että informaatio määrää evoluutiosta. Erehdystä ei poista se, että tekijä myöhemmin teoksessa joutuu (ilmeisesti terveen vaiston ohjaamana) korjailemaan asiaa käyttämällä sellaisia sanontoja kuin ”informaation testaaminen, koetteleminen”. Nämä termit itse asiassa kuvaavat juuri Monod’n tarkoitaman, sattuman tuottaman ”muutoksen” kokeilemista. Tekijä taas näkee kokeilun tietoihmisen toimintana.

Tämä tekijän virhekäsitys on valitettava, sillä sen välttäminen olisi voinut johtaa parempaan eloonjäämisoppiin, oppiin, joka ei perustu yksinomaan luonnon informaatiotapahtumiin vaan myös sen ohessa ilmeneviin ihmisen ja ihmisen aivojen inhi-

millisiin realiteetteihin. Juuri näitä muita realiteetteja on aivotutkimus jo nykyisin selvittelemässä, entistäkin intensiivisemmin Roger Sperryn saatua vihdoin Nobel-palkintonsa juuri tältä alueelta tehdyistä tutkimuksistaan. Sperry, jota tekijä ei siteeraa, esittääkin oman ”eloonjäämisoppinsa”, joka perustuu ajankohtaiseen aivotutkimukseen. Edellä esitetty virhetulkinta selittää myös, miksi tekijä joutuu hankaluuksiin pohtiessaan uskonnon (ja mytologian) merkitystä ihmisen elämässä ja kehityksessä. Informaatioinnossa tekijä lausuu: ”Tiede on järkyttänyt uskonnollisen maailmankäsityksen perusteita, kun se on osoittanut, että tiede ei tarvitse Jumalaa.” Ja: ”Miksi sitten uskonnollinen maailmankäsitys on käyttäytymisemme perustana harhainen? Eikä se ole vain harhainen vaan sellaisenaan myös vaarallinen.”

Nämä lausunnot osoittavat, että tekijä samastaa informaation ja tieteen, mikä tietysti on väärinkäsitys. Samoin hän samastaa informaation ja totuuden, mitä osoittaa sanonta ”... pyrittävä totuuteen eli yhä täydellisempään informaatiokokonaisuuteen”. Tällaiset lausunnot osoittavat myös sen, että hän ei tunne biologiassa ja erityisesti aivotutkimuksessa esiintyviä uusia virtauksia ja löydöksiä. Otettakoon tässä esiin vain yksi sitaatti Sperryltä: ”Ihmisen arvot, tarkasteltuna objektiivisesta, tieteellisestä perspektiivistä, korostuvat strategisesti tehokkaimpina kausaalisisina kontrolloivina voimina, jotka nyt muotoilevat maailman tapahtumia.”

Uskonto heijastaa vain erästä aivojen arvotapahtumiin kuuluvaa puolta. Sperry esittääkin perustellun tarpeen uskonnollisen ilmiön ja arvojen liittämisiksi tieteelliseen, jotta ihminen voisi säilyä. Käsitykseni mukaan tämä johtaa ihmisen kannalta parempaan lopputulokseen kuin tekijän informaatiopohjainen eloonjäämisoppi. Sperryn edustamalla ohjelmalla on nimittäin se etu, että se myös ottaa huomioon ihmisen ”sisäisen, subjektiivisen ympäristön” ulkoisen, objektiivisen lisäksi. Nämä termit myötäilevät tunnetun 1800-luvun fysiologin Claude Bernardin käsitteitä ”milieu interieur” ja ”milieu exterieur”, jotka tarkoittavat sisäistä ja ulkoista ympäristöämme. Uskonto ja arvot kuuluvat sisäiseen, subjektiiviseen ympäristöömme.

On ilmeistä, että meidän tulisi harrastaa ”sisäistä ekologiaa” ulkoisen ekologian lisäksi, jotta säilyisimme tässä maailmassa. Arvot (ja niiden mukana uskonnot), jotka kuuluvat tämän ”sisäisen ekologian” piiriin, eivät siis ole ”informaatiokehityksen vinouttajia ja hidastajia”, kuten tekijä väittää, vaan päinvastoin tätä kehitystä valinnan kautta oikeaan suuntaan ohjaavia aivofysiologiassakin ilmeneviä periaatteita, jotka myös, estämällä vääriä kehityssuuntauksia, nopeuttavat informaatiokehi-

tystä.

Pulmanamme ei siis ilmeisestikään ole tuo ”informaatioaukko” (puuttuva tieto luonnosta), kuten tekijä lähtökohtansa mukaisesti väittää. Väite perustuu ajatukseen, että aukko on täytettävissä ja että siis kaikki luonnon tieto on joskus hallussamme. Ajatus on kuitenkin ristiriidassa itse informaation käsitteen kanssa, joka fysikaalisen määritelmän (annetakoon tässä se, koska tekijä sitä suosii) mukaan on negentropiaan pohjautuva käsite ja tila, jonka ylläpitäminen ja tuottaminen aina vaatii energiaa (Brillouinin ”informaation energiaekvivalenssin” sääntö). Informaatioaukon täyttämiseen liittyy täten se paradoksi, että mitä enemmän sitä täytämme, sitä enemmän siihen kuluu energiaa, so. sitä ainesta, josta yritämme tietoa saada.

Pulmanamme yhteiskunnassa on sitä vastoin yhä kasvavien tietomäärien hallinta. Ja koska tietoa ei voi tiedolla hallita (yhtä vähän kuin energiaakaan energialla), on sitä hallittava sillä menetelmällä, jolla aivotkin tietomääriään hallitsevat, valinnalla. Ja koska tiedon valinta tuottaa arvoja, on ihmisen arvomaailma se luova tekijä, joka tarjoutuu avuksi myös yhteiskunnan evoluutiossa.

Juuri valitsematon ja arvovapaa tiedon ja energian käyttö koituu tuhoksemme tekniikan väärasuuntaisessa, epäinhimillisessä kehittämisessä ja myös sodissa. Kun tekijä ehdottaa, jälleen lähtökohtansa mukaisesti, että ”sodankäynnin selitys on täten yleinen ja yksinkertainen: informaation erityisyys ihmisessä”, hän nytkin pyrkii ratkaisemaan ongelman pelkän informaation tasolla. Hän ei käsittele ongelmaa: mikä eriytymisen aiheuttaa? Sen aiheuttaa tietysti juuri informaatiota säättävä tekijä ihmisen aivoissa, so. valinta ja siihen liittyvä arvokapasiteetti, kyky tehdä valintoja. Tämän ihmisen käyttäytymisen säätäjän korkeimman tason on tekijä jättänyt ihmiskäsityksessään huomiotta.

On ilmeistä, että tekijä on sikäli aikakautensa kasvatti, että hän nykyisessä informaatioyhteiskunnan nousuvaiheessa kohottaa juuri informaation ainoaksi ja korkeimmaksi periaatteeksi, hyläten muut. Sellaistakin näkemystä tarvitaan, jotta tämä yhteiskunnan kehitysvaihe ohittaisi ylilyöntiluonteensa ja pian rakentuisi kypsyhteensä. Siten se antaisi sijaa sille uudelle kehitysvaiheelle, arvoyhteiskunnalle, jonka kehitys jo on ympärillämme alkanut ja jonka perusteita aivotutkimus jo on alkanut selvittää.

Teoksen sanomaan ja sen lähtökohtaan sisältyvään virheeseen liittyy kuitenkin oma kielteinen piirteensä: kieltämällä ihmiskäsityksen kehittämisessä ilmenevät uudet virtaukset ja löydökset teos tulee hidastaneeksi omalta osaltaan kehitystä. Tämä on valitettavaa, sillä olen kirjassa kyllä toden-

nut tekijänsä hyvän tarkoituksen.

En ole yhteiskuntatieteilijä, joten en voi ottaa kantaa teoksen antiin tällä alalla. Mutta yhteiskunta koostuu toisaalta aivoista, jotka ovat toisiinsa sidotut vahvoin kommunikaatiosidoksin, joten aivojen toiminta näyttelee huomattavaa osaa myös yhteisössä.

Tästä syystä se, mitä edellä on sanottu aivojen informaatiotapahtumista ja niiden ohjauksesta valinta- ja arvotason tapahtumien avulla, pätee myös yhteiskuntaan. Yhteiskunta, kuten yksilökin, on käynyt ja käy läpi evoluution, joka alkuvaiheissaan painottuu voiman, energian, maksimoimiseen, siten tiedon, informaation, maksimoimiseen (nyky aika) ja seuraavaksi arvon maksimoimiseen. Juuri tämä viimeksi mainittu vaihe on jo alkanut, aikana, jolloin informaatiomäärien kasvu on riistäytymässä hallinnastamme. Tästä ovat merkinä automaation ja tietokoneiden pelko, geenimanipulaation pelko, tietotekniikkaan ja suurten (atomi)energiämäärien käyttöön perustuvien sotien pelko, lähes paniikinomainen pelastautuminen erilaisiin katso- muksiin ja mystiikkaan, ym. tämän päivän ilmiöt. Tällaiset ilmiö osoittavat, että meillä ei ole riittävästi keinoja ohjata informaatiota, so. suorittaa valintoja. Aivojemme arvokapasiteetti, kyky suorittaa valintoja ja asettaa tietoa oikeaan arvojärjestykseen, on vajaa ja kehittymätön. Tarve tiedon hallintaan (jota siis ei tiedolla voi toteuttaa) on johtanut kehityspaineeseen, joka vie meitä kohti arvoyhteiskuntaa, olotilaa, jossa valinta ja arvot ovat takamassa inhimillisyyden säilymistä. Pelkkä tieto ei tähän riitä, yhtä vähän kuin pelkkä energiaakaan. Tämän on ihmiskunta alkanut oivaltaa, ja siksi tutkimus myös on suuntautumassa tälle alueelle.

On sitäkin hämmästyttävämpää, ettei teoksen tekijä ota tätä tutkimuksen kehitystä huomioon, koska myös hänen omalla toiminta-alueellaan, alkoholin käytön ongelmien piirissä, on alettu oivaltaa, että informaation jakaminen ei yksistään riitä väärinkäytön poistamiseksi, vaan että on lisäksi pyrittävä vaikuttamaan asenteisiin. Termi ”asenne” viittaa juuri valintaan ja arvoihin.

Onko teos ”Tämä ihmisen maailma” katsomuksellinen julistus? Jos näin on, ei siinä sinänsä ole mitään paha. Mutta vastuumme kanssaihmisistä velvoittaa meitä huolella valitsemaan sanamme ja keinomme ajatusstemme kantajiksi, jotta emme (tahtomattamme?) veisi elämän perustaa ja arvoa etenkin niiltä ihmisiltä, jotka meihin luottavat ja joille kova elämä ei suo mahdollisuuksia ja aikaa heidän itsensä rakentaa oikeata ihmiskäsitystä elämänsä turvaksi.

Matti Bergström